

4. *Rathavinītasuttavaṇṇanā*

252. *Evamme sutanti* rathavinītasuttaṃ. Tattha *rājagaheti* evaṃnāmake nagare, tañhi mandhātumahāgovindādīhi pariggahitattā *rājagahanti* vuccati. Aññepettha pakāre vaṇṇayanti. Kiṃ tehi? Nāmametam tassa nagarassa. Tam panetaṃ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaram hoti, sesakāle suññaṃ hoti yakkhapariggahitaṃ, tesaṃ vasantavanaṃ hutvā tiṭṭhati. *Veḷuvane kalandakanivāpeti veḷuvananti* tassa uyyānassa nāmaṃ, tam kira veḷūhi parikkhittaṃ ahosi aṭṭhārasahatthena ca pakārena, gopuraṭṭālakayuttaṃ nīlobhāsaṃ manoramaṃ, tena *veḷuvananti* vuccati. Kalandakānañcettha nivāpaṃ adamsu, tena *kalandakanivāpoti* vuccati.

Pubbe kira aññataro rājā tattha uyyānakīlanatthaṃ āgato surāmadena matto divāseyyaṃ upagato supi. Parijanopissa, “sutto rājā”ti pupphaphalādīhi palobhiyamāno ito cito ca pakkāmi, atha surāgandhena aññatarasmā susirarukkhā kaṇhasappo nikkhamitvā raññābhimukho āgacchati. Tam disvā rukkhadevatā, “rañño jīvitaṃ dammī”ti kālakavesena āgantvā kaṇṇamūle saddamakāsi. Rājā paṭibujjhi, kaṇhasappo nivatto. So tam disvā, “imāya mama jīvitaṃ dinna”nti kālakānaṃ tattha nivāpaṃ paṭṭhapesi, abhayaghosanañca ghosāpesi. Tasmā tam tato pabhuti *kalandakanivāpanti* saṅkhyam gataṃ. *Kalandakāti* kālakānaṃ nāmaṃ.

Jātibhūmikāti jātibhūmivāsino. Tattha *jātibhūmīti* jātaṭṭhānaṃ. Tam kho panetaṃ neva kosalamahārājādīnaṃ na caṅkībrāhamaṇādīnaṃ na sakkasuyāmasantusitādīnaṃ na asītimahāsāvakādīnaṃ na aññesaṃ sattānaṃ jātaṭṭhānaṃ “jātibhūmī”ti vuccati. Yassa pana jātadivase dasasahassilokadhātu ekaddhajamālāvippakiṇṇakusumavāsacuṇṇagandhasugandhā sabbapāliphullamiva nandanavanaṃ virocāmānā paduminipaṇṇe udakabindu viya akampittha, jaccandhādīnañca rūpadassanādīni anekāni pāṭihāriyāni

pavattiṃsu, tassa sabbaññubodhisattassa jātaṭṭhānasākiyajanapado kapilavatthāhāro, sā “jātibhūmī”ti vuccati.

Dhammagarubhāvavaṇṇanā

*Vassaṃvuṭṭhā*ti temāsaṃ vassaṃvuṭṭhā pavāritapavāraṇā hutvā. *Bhagavā etadavocā*ti “kacci, bhikkhave, khamanīya”ntiādīhi vacanehi āgantukapaṭisanthāraṃ katvā etaṃ, “ko nu kho, bhikkhave”tiādivacanamavoca. Te kira bhikkhu, – “kacci, bhikkhave, khamanīyaṃ kacci yāpanīyaṃ, kaccittha appakilamathena addhānaṃ āgatā, na ca piṇḍakena kilamittha, kuto ca tumhe, bhikkhave, āgacchathā”ti paṭisanthāravasena pucchitā – “bhagavā sākiyajanapade kapilavatthāhārato jātibhūmito āgacchāmā”ti āhaṃsu. Atha bhagavā neva suddhodanamahārājassa, na sakkodanassa, na sukkodanassa, na dhotodanassa, na amitodanassa, na amittāya deviyā, na mahāpajāpatiyā, na sakalassa sākiyamaṇḍalassa ārogyaṃ pucchi. Atha kho attanā ca dasakathāvatthulābhiṃ parañca tattha samādapetāraṃ paṭipattisampannaṃ bhikkhuṃ pucchanto idaṃ – “ko nu kho, bhikkhave”tiādivacanaṃ avoca.

Kasmā pana bhagavā suddhodanādīnaṃ ārogyaṃ apucchitvā evarūpaṃ bhikkhumeva pucchati? Piyatāya. Buddhānañhi paṭipannakā bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā upāsikāyo ca piyā honti manāpā. Kiṃ kāraṇā? Dhammagarutāya. Dhammagaruno hi tathāgatā, so ca nesaṃ dhammagarubhāvo, “dukkhaṃ kho agāravo viharati, appatisso”ti (a. ni. 4.21) iminā ajapālanigrodhamūle uppannajjhāsayena veditabbo. Dhammagarutāyeva hi bhagavā mahākassapattherassa abhinikkhamanadivase paccuggamaṃ karonto tigāvutaṃ maggaṃ agamāsi. Atirekatiyojanasataṃ maggaṃ gantvā gaṅgātīre dhammaṃ desetvā mahākappaṇaṃ sapaṇḍitaṃ arahatte paṭiṭṭhapesi. Ekasmiṃ pacchābhatte pañcacattālīsajjanānaṃ maggaṃ gantvā kumbhakārassa nivesane tiyāmarattiṃ dhammakathaṃ katvā pukkusātikulaputtaṃ anāgāmiṃ phale paṭiṭṭhapesi. Vīsajjanasataṃ gantvā vanavāsīsāmaṇḍerassa anuggahaṃ akāsi.

Saṭṭhiyojanamaggaṃ gantvā khadiravanīyattherassa dhammaṃ desesi. Anuruddhatthero pācīnavamsadāye nisinno mahāpurisavitakkaṃ vitakketīti ñatvā tattha ākāsenā gantvā therassa purato oruyha sādhu-kāramadāsi. Koṭikanṇasonattherassa ekagandhakuṭiyaṃ senāsanāṃ paññapāpetvā paccūsakāle dhammadesanaṃ ajjesitvā sarabhaññapariyosāne sādhu-kāramadāsi. Tigāvutaṃ maggaṃ gantvā tiṇṇaṃ kulaputtānaṃ vasanaṭṭhāne gosīngasālavane sāmaggirasānisamsaṃ kathesi. Kassapopi bhagavā – “anāgāmi-phale patiṭṭhito ariyasāvako aya”nti vissāsaṃ uppādetvā ghaṭikārasa kumbhakārasa nivesanaṃ gantvā sahatthā āmisaṃ gahetvā paribhuñji.

Amhākaṃyeva bhagavā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya jetavanato bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ nikkhami. Kosalamahārājaanāthapiṇḍikādayo nivattetuṃ nāsakkhiṃsu. Anāthapiṇḍiko gharaṃ āgantvā domanassappatto nisīdi. Atha naṃ puṇṇā nāma dāsī domanassappattosi sāmīti āha. “Āma je, satthāraṃ nivattetuṃ nāsakkhiṃ, atha me imaṃ temāsaṃ dhammaṃ vā sotuṃ, yathādhippāyaṃ vā dānaṃ dātuṃ na labhissāmī”ti cintā uppannāti. Ahampi sāmī satthāraṃ nivattessāmīti. Sace nivattetuṃ sakkosi, bhujissāyeva tvanti. Sā gantvā dasabalassa pādāmūle nipajjitvā “nivattatha bhagavā”ti āha. Puṇṇe tvaṃ parapaṭibaddhajīvīkā kiṃ me karissasīti. Bhagavā mayhaṃ deyyadhammo natthīti tumhepi jānātha, tumhākaṃ nivattanapaccayā panāhaṃ tīsu saraṇesu pañcasu sīlesu patiṭṭhahissāmīti. Bhagavā sādhu sādhu puṇṇeti sādhu-kāraṃ katvā nivattetvā jetavanameva pavīṭṭho. Ayaṃ kathā pākaṭā ahosi. Seṭṭhi sutvā puṇṇāya kira bhagavā nivattitoti taṃ bhujissaṃ katvā dhītuṭṭhāne ṭhapesi. Sā pabbajjaṃ yācitvā pabbaji, pabbajitvā vipassanaṃ ārabhi. Athassā satthā āradhavipassakabhāvaṃ ñatvā imaṃ obhāsagāthaṃ vissajjesi –

“Puṇṇe pūresi saddhammaṃ, cando pannaraso yathā;

Paripuṇṇāya paññāya, dukkhassantaṃ karissasī”ti. (therīgā. 3);

Gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā abhiññātā sāvīkā ahoṣīti. Evaṃ dhammagaruno tathāgatā.

Nandakatthere upaṭṭhānasālāyaṃ dhammaṃ desetepi bhagavā anahātova gantvā tiyāmarattiṃ ṭhitakova dhammakathaṃ sutvā desanāpariyosāne sādhuḥkāramadāsi. Thero āgantvā vanditvā, “kāya velāya, bhante, āgatathā”ti pucchi. Tayā suttante āradhamatteti. Dukkaraṃ karittha, bhante, buddhasukhumālā tumheti. Sace tvaṃ, nanda, kappāṃ desetum sakkuṇeyyāsi, kappamattampāhaṃ ṭhitakova suṇeyyanti bhagavā avoca. Evaṃ dhammagaruno tathāgatā. Tesāṃ dhammagarutāya paṭipannakā piyā honti, tasmā paṭipannake pucchi. Paṭipannako ca nāma attahitāya paṭipanno no parahitāya, parahitāya paṭipanno no attahitāya, no attahitāya ca paṭipanno no parahitāya ca, attahitāya ca paṭipanno parahitāya cāti catubbidho hoti.

Tattha yo sayāṃ dasannaṃ kathāvatthūnaṃ lābhī hoti, paraṃ tattha na ovadati na anusāsati āyasmā bākulo viya. Ayaṃ attahitāya paṭipanno nāma no parahitāya paṭipanno, evarūpaṃ bhikkhuṃ bhagavā na pucchati. Kasmā? Na mayhaṃ sāsanaṃ vaḍḍhipakkhe ṭhitoti.

Yo pana dasannaṃ kathāvatthūnaṃ alābhī, paraṃ tehi ovadati tena katavattasādiyanatthaṃ upanando sakyaputto viya, ayaṃ parahitāya paṭipanno nāma no attahitāya, evarūpampi na pucchati. Kasmā? Assa taṇhā mahāpacchi viya appahīnāti.

Yo attanāpi dasannaṃ kathāvatthūnaṃ alābhī, parampi tehi na ovadati, lāḷudāyī viya, ayaṃ neva attahitāya paṭipanno na parahitāya, evarūpampi na pucchati. Kasmā? Assa anto kilesā pharasucchejjā viya mahantāti.

Yo pana sayāṃ dasannaṃ kathāvatthūnaṃ lābhī, parampi tehi ovadati, ayaṃ attahitāya ceva parahitāya ca paṭipanno nāma sārīputtamoggallānamahākassapādayo asītimahātherā viya, evarūpaṃ bhikkhuṃ

pucchati. Kasmā? Mayhaṃ sāsanaṃ vuddhipakkhe t̥hitoti. Idhāpi evarūpameva pucchanto – “ko nu kho, bhikkhave”tiādimāha.

Evaṃ bhagavatā puṭṭhānaṃ pana tesāṃ bhikkhūnaṃ bhagavā attano jātibhūmiyaṃ ubhayahitāya paṭipannaṃ dasakathāvatthulābhiṃ bhikkhuṃ pucchati, ko nu kho tattha evarūpoti na aññamaññaṃ cintanā vā samantanā vā ahoṣi. Kasmā? Āyasmā hi mantāṇiputto tasmaṃ janapade ākāsamajjhe t̥hito cando viya sūriyo viya ca pākaṭo paññāto. Tasmā te bhikkhū meghasaddaṃ sutvā ekajjhaṃ sannipatitamoraḡhaṭā viya ghanasajjhāyaṃ kātuṃ, āradhabhikkhū viya ca attano ācariyaṃ puṇṇattheraṃ bhagavato ārocentā therassa ca guṇaṃ bhāsituṃ appahontehi mukhehi ekappahāreneva **puṇṇo nāma, bhante, āyasmā**tiādimāhaṃsu. Tattha **puṇṇoti** tassa therassa nāmaṃ. Mantāṇiyā pana so putto, tasmā **mantāṇiputtoti** vuccati. **Sambhāvitoti** guṇasambhāvanāya sambhāvito.

Appicchatādivaṇṇanā

Appicchoti icchāviraḡhito niiccho nittaṇho. Ettha hi byañjanaṃ sāvasesaṃ viya, attho pana niravaseso. Na hi tassa anto aṇumattāpi pāpikā icchā nāma atthi. Khīṇāsavo hesa sabbaso pahīnataṇho. Apicettha atricchatā pāpicchatā mahicchatā appicchatāti ayaṃ bhedo veditabbo. Tattha sakalābhe atittassa paralābhe patthanā atricchatā nāma. Tāya samannāgatassa ekabhājena pakkapūvopi attano patte patito na supakko viya khuddako viya ca khāyati. Sveva parassa patte pakkhitto supakko viya mahanto viya ca khāyati. Asantaguṇasambhāvanatā pana paṭiggahaṇe ca amattaññutā **pāpicchatā** nāma, sā, “idhekacco assaddho samāno saddhoti maṃ jano jānātū”tiādinā nayena abhidhamme āgatāyeva, tāya samannāgato puggalo kohaññe patiṭṭhāti. Santaguṇasambhāvanā pana paṭiggahaṇe ca amattaññutā **mahicchatā** nāma. Sāpi, “idhekacco saddho samāno saddhoti maṃ jano jānātūti icchati, sīlavā samāno sīlavāti maṃ jano jānātū”ti (vibha. 851) iminā nayena āgatāyeva, tāya

samannāgato puggalo dussantappayo hoti, vijātamātāpissa cittaṃ gaheṭṭuṃ na sakkoti. Tenetaṃ vuccati –

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo;

Sakaṭena paccayaṃ detu, tayopete atappayā”ti.

Santagaṇanigūhanatā pana paṭiggahaṇe ca mattaññutā **appicchatā** nāma, tāya samannāgato puggalo attani vijjamānampi guṇaṃ paṭicchādetukāmatāya, “saddho samāno saddhoti maṃ jano jānātūti na icchati. Sīlavā, pavivitto, bahussuto, āradhaviṛiyo, samādhisampanno, paññavā, khīṇāsavo samāno khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati, seyyathāpi majjhantikatthero.

Thero kira mahākhīṇāsavo ahosi, pattacīvaraṃ panassa pādamaṭṭameva agghati, so asokassa dhammarañño vihāramahadivase saṅghatthero ahosi. Athassa atilūkhabhāvaṃ disvā manussā, “bhante, thokaṃ bahi hothā”ti āhaṃsu. Thero, “mādise khīṇāsave rañño saṅgahaṃ akaronte añño ko karissatī”ti pathaviyaṃ nimujjitvā saṅghattherassa ukkhittapiṇḍaṃ gaṇhantoyeva ummuji. Evaṃ khīṇāsavo samāno, “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Evaṃ appiccho pana bhikkhu anuppannaṃ lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ lābhaṃ thāvaram karoti, dāyakānaṃ cittaṃ ārādheti, yathā yathā hi so attano appicchatāya appaṃ gaṇhāti, tathā tathā tassa vatte pasannā manussā bahū denti. Aparopi catubbidho appiccho – paccayaappiccho dhutaṅgaappiccho pariyattiappiccho adhigamaappicchoti. Tattha catūsu paccayesu appiccho paccayaappiccho nāma, so dāyakassa vasaṃ jānāti, deyyadhammassa vasaṃ jānāti, attano thāmaṃ jānāti. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhāti. Dhutaṅgasamādānassa attani atthibhāvaṃ najānāpetukāmo dhutaṅgaappiccho

nāma. Tassa vibhāvanatthaṃ imāni vatthūni – sosānikamahāsumanatthero kira saṭṭhi vassāni susāne vasi, añño ekabhikkhupi na aññāsi, tenevāha –

“Susāne saṭṭhi vassāni, abbokiṇṇaṃ vasāmahaṃ;

Dutiyo maṃ na jāneyya, aho sosānikuttamo”ti.

Cetiyapabbate dvebhātiyattherā vasiṃsu. Tesu kaniṭṭho upaṭṭhākena pesitā ucchukhaṇḍikā gahetvā jeṭṭhassa santikaṃ agamāsi. Paribhogaṃ, bhante, karoṭhāti. Therassa ca bhattakiccaṃ katvā mukhaṃ vikkhālanakālo ahosi. So alaṃ, āvusoti āha. Kacci, bhante, ekāsanikatthāti. Āharāvuso, ucchukhaṇḍikāti paññāsa vassāni ekāsaniko samānopi dhutaṅgaṃ nigūhamāno paribhogaṃ katvā mukhaṃ vikkhāletvā puna dhutaṅgaṃ adhiṭṭhāya gato.

Yo pana sāketakatissatthero viya bahussutabhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **pariyattiappiccho** nāma. Thero kira khaṇo natthīti uddesaparipucchāsu okāsaṃ akaronto maraṇakkhayaṃ, bhante, labhissathāti codito gaṇaṃ vissajjetvā kaṇikāravālikasamuddavihāraṃ gato. Tattha antovassaṃ theranavamajjhimānaṃ upakāro hutvā mahāpavāraṇāya uposathadivase dhammakathāya janataṃ khobhetvā gato.

Yo pana sotāpannādīsu aññataro hutvā sotāpannādibhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **adhigamaappiccho** nāma, tayo kulaputtā viya ghaṭikārakumbhakāro viya ca.

Āyasmā pana puṇṇo atricchatam pāpicchatam mahicchatañca pahāya sabbaso icchāpaṭipakkhabhūtāya alobhasaṅkhātāya parisuddhāya appicchatāya samannāgatattā appiccho nāma ahosi. Bhikkhūnampi, “āvuso, atricchatā pāpicchatā mahicchatāti ime dhammā pahātabbā”ti tesu ādīnavaṃ dassetvā evarūpaṃ appicchatam samādāya vattitabbanti appicchakathaṃ kathesi. Tena vuttaṃ “attanā ca appiccho appicchakathañca bhikkhūnaṃ kattā”ti.

Dvādasavidhasantosavaṇṇanā

Idāni **attanā ca santuṭṭho**tiādīsu visesatthameva dīpayissāma. Yojanā pana vuttanayeneva veditabbā. **Santuṭṭho**ti itarītarapaccayasantosenā samannāgato. So panesa santoso dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ, cīvare yathālābhasantoso yathābalasantoso yathasāruppasantosoti tividho, evaṃ piṇḍapātādīsu. Tassāyaṃ pabhedasaṃvaṇṇanā.

Idha bhikkhu cīvaraṃ labhati sundaraṃ vā asundaraṃ vā. So teneva yāpeti aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa cīvare **yathālābhasantoso**. Atha yo pakatidubbalo vā hoti ābādhajarābhibhūto vā, garucīvaraṃ pārupanto kilamati, so sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare **yathābalasantoso**. Aparo paṇītapaccayalābhī hoti, so paṭṭacīvarādīnaṃ aññataraṃ mahagghacīvaraṃ bahūni vā pana 8 cīvarāni labhitvā idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ idaṃ appalābhānaṃ hotūti datvā tesaṃ purāṇacīvaraṃ vā saṅkārakūṭādito vā nantakāni uccinitvā tehi saṅghāṭiṃ katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa piṇḍapāte **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātaṃ labhati, yenassa paribhuttēna aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa piṇḍapāte **yathābalasantoso**. Aparo bahuṃ paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati, so taṃ cīvaraṃ viya cirapabbajitabahussutaappalābhigilānānaṃ datvā tesaṃ vā sesakaṃ piṇḍāya vā caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa piṇḍapāte **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu senāsanam labhati manāpaṃ vā amanāpaṃ vā, so tena neva somanassaṃ na paṭighaṃ uppādeti, antamaso tiṇasanthārakenāpi yathāladdheneva tussati, ayamassa senāsane **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā senāsanam labhati, yatthassa vasato aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyaseṇāsane vasantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni bahūni paṇītasenāsanāni labhati, so tāni cīvarādīni viya cirapabbajitabahussutaappalābhigilānānaṃ datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane **yathāsāruppasantoso**.

Yopi, “uttamaseṇāsanam nāma pamādaṭṭhānaṃ, tattha nisinnassa thinamiddhaṃ okkamati, niddābhibhūtassa puna paṭibujjhato pāpavitakkā pātubhavanti”ti paṭisañcikkhitvā tādisaṃ senāsanam pattampi na sampatiṇchati, so taṃ paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamulādīsu vasantopi santuṭṭhova hoti, ayampissa senāsane **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu bhesajjam labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so yaṃ labhati, teneva santussati, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa gilānapaccaye **yathālābhasantoso**. Yo pana telena atthiko phāṇitaṃ labhati, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telaṃ gahetvā aññaṇḍeva vā pariyesitvā tehi bhesajjam karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye **yathābalasantoso**. Aparo mahāpuñño bahum telamadhuphāṇitādipaṇītabhesajjam labhati, so taṃ cīvaram viya cirapabbajitabahussutaappalābhigilānānaṃ datvā tesam ābhatakena yena kenaci yāpentopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmiṃ bhājane muttahaṇītakam ṭhapetvā ekasmiṃ catumadhuraṃ, “gaṇha, bhante, yadicchasi”ti vuccamāno sacassa tesu aññatarenapi rogo vūpasammati, atha muttahaṇītakam nāma buddhādīhi vaṇṇitanti catumadhuraṃ paṭikkhipitvā muttahaṇītakeneva bhesajjam karonto paramasantuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye **yathāsāruppasantoso**.

Imesaṃ pana paccekaṃ paccayesu tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ santosaṇaṃ yathāsārappasantosova aggo. Āyasmā puṇṇo ekekasmim paccaye imehi tīhi santosehi santuṭṭho ahosi. **Santuṭṭhikathañcāti** bhikkhūnampi ca imaṃ santuṭṭhikathaṃ kattāva ahosi.

Tividhapavivekavaṇṇanā

Pavivittoti kāyapaviveko cittapaviveko upadhipavivekoti imehi tīhi pavivekehi samannāgato. Tattha eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko caṅkamamadhiṭṭhāti, eko carati, eko viharatīti ayaṃ **kāyapaviveko** nāma. Aṭṭha samāpattiyo pana **cittapaviveko** nāma. Nibbānaṃ **upadhipaviveko** nāma. Vuttampi hetam – “kāyapaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiratānaṃ. Cittapaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ. Upadhipaviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatāna”nti (mahāni. 57). **Pavivekakathanti** bhikkhūnampi ca imaṃ pavivekakathaṃ kattā.

Pañcavidhasaṃsaggavaṇṇanā

Asaṃsatṭhoti pañcavidhena saṃsaggena virahito. Savanasaṃsaggo dassanaṃsaṃsaggo samullapanasaṃsaggo sambhogasaṃsaggo kāyasaṃsaggoti pañcavidho saṃsaggo. Tesu idha bhikkhu suṇāti, “asukasmim gāme vā nigame vā itthī vā kumārikā vā abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā”ti. So taṃ sutvā saṃsīdati visīdati na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhādubbalyaṃ anāvikatvā hīnāyāvattatīti evaṃ parehi vā kathīyamānaṃ rūpādisampattiṃ attanā vā hasitalapitagītasaddaṃ suṇantassa sotaviññānavīthivasena uppanno rāgo **savanasaṃsaggo** nāma. So anitthigandhapacceka bodhisattassa ca pañcaggaḷaleṇavāsītissadaharassa ca vasena veditabbo –

Daharo kira ākāseṇa gacchanto girigāmaṅgaṅgāyā pañcahi kumārīhi saddhiṃ padumasaraṃ gantvā nhatvā padumāni ca pilandhitvā madhurassareṇa gāyantiyā saddaṃ sutvā kāmarāgeṇa viddho viṣeṣā pariḥāyitvā anayabyasaṇaṃ pāpuṇi. Idha bhikkhu na heva kho suṇāti, apica kho sāmaṃ passati itthiṃ vā kumāriṃ vā abhirūpaṃ dassaṇiyaṃ pāsādikāṃ paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṃ. So taṃ disvā saṃsīdati visīdati na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhādubbalyaṃ anāvikatvā hīnāyāvattatīti evaṃ visabhāgarūpaṃ oloketassa pana cakkhuviññānavīthivasena uppannarāgo ***dassanasamṣaggo*** nāma. So evaṃ veditaṃ –

Eko kira daharo kāladīghavāpidvāravihāraṃ uddesatthāya gato. Ācariyo tassa antarāyaṃ disvā okāsaṃ na karoti. So punappunnaṃ anubandhati. Ācariyo sace antogāme na carissasi. Dassāmi te uddesanti āha. So sādhiṭṭhi sampatichchitvā uddese niṭṭhite ācariyaṃ vanditvā gacchanto ācariyo me imasmiṃ gāme caritūṃ na deti, kiṃ nu kho kāraṇanti cīvaraṃ pārupitvā gāmaṃ pāvīsi, ekā kuladhītā pītakavatthaṃ nivāsetvā gehe tthitā daharaṃ disvā sañjātarāgā uḷunkena yāguṃ āharitvā tassa patte pakkhipitvā nivattitvā mañcake nipajji. Atha naṃ mātāpitaro kiṃ ammaṃti pucchisū, dvāreṇa gataṃ daharaṃ labhamānā jīviṣāmi, alabhamānā marissāmīti. Mātāpitaro vegaṇa gantvā gāmadvāre daharaṃ patvā vanditvā, “nivattatha, bhante, bhikkhaṃ gaṇhāhi”ti āhaṃsu. Daharo alaṃ gacchāmīti. Te, “idaṃ nāma, bhante, kāraṇa”nti yācitvā – “amhākaṃ, bhante, gehe ettakaṃ nāma dhaṇaṃ atthi, ekāyeva no dhītā, tvaṃ no jeṭṭhaputtatṭhāne tṭhassasi, sukheṇa sakkā jīvitū”nti āhaṃsu. Daharo, “na mayhaṃ iminā palibodhena attho”ti anādiyitvāva pakkanto.

Mātāpitaro gantvā, “amma, nāsakkhimhā daharaṃ nivattetuṃ, yaṃ aññaṃ sāmikaṃ icchasi, taṃ labhissasi, utṭhehi khāda ca piva cā”ti āhaṃsu. Sā anicchantī sattāhaṃ nirāhārā hutvā kālamakāsi. Mātāpitaro tassā sarīrakiccaṃ katvā taṃ pītakavatthaṃ dhuravihāre bhikkhusaṅghassa adaṃsu, bhikkhū vatthaṃ

khaṇḍākhaṇḍaṃ katvā bhājayiṃsu. Eko mahallako attano koṭṭhāsaṃ gahetvā kalyāṇīvihāraṃ āgato. Sopi daharo cetiyaṃ vandissāmīti tattheva gantvā divāṭṭhāne nisīdi. Mahallako taṃ vatthakhaṇḍaṃ gahetvā, “iminā me parissāvanaṃ vicārethā”ti daharaṃ avoca. Daharo mahāthera “kuhiṃ laddha”nti āha. So sabbaṃ pavattiṃ kathesi. So taṃ sutvāva, “evarūpāya nāma saddhiṃ saṃvāsaṃ nālattha”nti rāgagginā daḍḍho tattheva kālamakāsi.

Aññaṃaññaṃ ālāpasallāpavasena uppannarāgo pana **samullapanasamsaggo** nāma. Bhikkhuno bhikkhuniyā santakaṃ, bhikkhuniyā vā bhikkhussa santakaṃ gahetvā paribhogakaraṇavasena uppannarāgo **sambhogasamsaggo** nāma. So evaṃ veditabbo – maricavaṭṭivihāramahe kira bhikkhūnaṃ satasahassaṃ bhikkhunīnaṃ navutisahassāni eva ahesuṃ. Eko sāmaṇero uṇhayāguṃ gahetvā gacchanto sakiṃ cīvarakaṇṇe ṭhapesi, sakiṃ bhūmiyaṃ. Ekā sāmaṇerī disvā ettha pattaṃ ṭhapetvā yāhīti thālakakaṃ adāsi. Te aparabhāge ekasmiṃ bhaye uppanne parasamuddaṃ agamaṃsu. Tesu bhikkhunī puretaraṃ agamāsi. Sā, “eko kira sīhaḷabhikkhu āgato”ti sutvā therassa santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā nisinnā, – “bhante, maricavaṭṭivihāramahakāle tumhe kativassā”ti pucchi. Tadāhaṃ sattavassikasāmaṇero. Tvaṃ pana kativassāti? Ahaṃ sattavassikasāmaṇerīyeva ekassa sāmaṇerassa uṇhayāguṃ gahetvā gacchantassa pattaṭhapanatthaṃ thālakamadāsinti. Thero, “ahaṃ so”ti vatvā thālakakaṃ nīharitvā dassesi. Te ettakeneva saṃsaggena brahmacariyaṃ sandhāretuṃ asakkontā dvepi saṭṭhivassakāle vibbhamiṃsu.

Hatthagāhādivasena pana uppannarāgo **kāyasamsaggo** nāma. Tatridaṃ vatthu – mahācetiyaṅgaṇe kira daharabhikkhū sajjhāyaṃ gaṇhanti. Tesāṃ piṭṭhipasse daharabhikkhuniyo dhammaṃ suṇanti. Tatreko daharo hatthaṃ pasārento ekissā daharabhikkhuniyā kāyaṃ chupi. Sā taṃ hatthaṃ gahetvā attano urasmiṃ ṭhapesi, ettakena saṃsaggena dvepi vibbhamitvā gihibhāvaṃ pattā.

Gāhagāhakādivaṇṇanā

Imesu pana pañcasu saṃsaggesu bhikkhuno bhikkhūhi saddhiṃ savanadassanasamullapanasambhogakāyaparāmāsā niccampi hontiyeva, bhikkhunīhi saddhiṃ ṭhapetvā kāyasamaggam sesā kālena kālam honti; tathā upāsakaupāsikāhi saddhiṃ sabbepi kālena kālam honti. Tesu hi kilesuppattito cittaṃ rakkhitaḃbam. Eko hi bhikkhu gāhagāhako hoti, eko gāhamuttako, eko muttagāhako, eko muttamuttako.

Tattha yaṃ bhikkhuṃ manussāpi āmisena upalāpetvā gahaṇavasena upasaṅkamanti, bhikkhupi pupphaphalādīhi upalāpetvā gahaṇavasena upasaṅkamanti, ayaṃ ***gāhagāhako*** nāma. Yaṃ pana manussā vuttanayena upasaṅkamanti, bhikkhu dakkhiṇeyyavasena upasaṅkamanti, ayaṃ ***gāhamuttako*** nāma. Yassa manussā dakkhiṇeyyavasena cattāro paccaye denti, bhikkhu pupphaphalādīhi upalāpetvā gahaṇavasena upasaṅkamanti, ayaṃ ***muttagāhako*** nāma. Yassa manussāpi dakkhiṇeyyavasena cattāro paccaye denti, bhikkhupi cūḷapiṇḍapātiyatissatthero viya dakkhiṇeyyavasena paribhuñjati, ayaṃ ***muttamuttako*** nāma.

Theraṃ kira ekā upāsikā dvādasa vassāni upaṭṭhahi. Ekadivasam tasmim gāme aggi utṭhahitvā gehāni jhāpesi. Aññesaṃ kulūpakabhikkhū āgantvā – “kiṃ upāsike, api kiñci bhaṇḍakaṃ arogaṃ kātuṃ asakkhitthā”ti paṭisanthāraṃ akaṃsu. Manussā, “amhākaṃ mātu kulūpakatthero bhuñjanavelāyameva āgamissatī”ti āhaṃsu. Theropi punadivase bhikkhācāraḃvelaṃ sallakkhetvāva āgato. Upāsikā koṭṭhacchāyāya nisīdāpetvā bhikkhaṃ sampādetvā adāsi. There bhattakiccaṃ katvā pakkante manussā āhaṃsu – “amhākaṃ mātu kulūpakatthero bhuñjanavelāyameva āgato”ti. Upāsikā, “tumhākaṃ 13 kulūpakā tumhākaṃyeva anucchavikā, mayhaṃ thero mayheva anucchaviko”ti āha. Āyasmā pana mantāṇiputto imehi pañcahi saṃsaggehi catūhipi parisāhi saddhiṃ

asaṃsaṭṭho gāhamuttako ceva muttamuttako ca ahosi. Yathā ca sayamaṃ asaṃsaṭṭho, evamaṃ bhikkhūnampi taṃ asaṃsaggakathaṃ kattā ahosi.

Āraddhavīriyoti paggahitavīriyo, paripuṇṇakāyikacetasikavīriyoti attho. Yo hi bhikkhu gamane uppannakilesaṃ ṭhānaṃ pāpuṇitumaṃ na deti, ṭhāne uppannakilesaṃ nisajjamaṃ, nisajjāya uppannakilesaṃ sayanaṃ pāpuṇitumaṃ na deti, mantena kaṇhasappaṃ uppīletvā gaṇhanto viya, amittaṃ gīvāya akkamanto viya ca vicarati, ayaṃ *āraddhavīriyo* nāma. Thero ca tādiso ahosi. Bhikkhūnampi tatheva vīriyārambhakathaṃ kattā ahosi.

*Sīlasampannoti*ādīsu *sīlanti* catupārisuddhisīlaṃ. *Samādhīti* vipassanāpādakā aṭṭha samāpattiyo. *Paññāti* lokiyalokuttaraññaṃ. *Vimuttīti* ariyaphalaṃ. *Vimuttiñānadassananti* ekūnavīsatividhaṃ paccavekkhaṇaṇñaṃ. Thero sayampi sīlādīhi sampanno ahosi bhikkhūnampi sīlādikathaṃ kattā. Svāyamaṃ dasahi kathāvatthūhi ovadatīti *ovādako*. Yathā pana eko ovadatiyeva, sukhumamaṃ atthaṃ parivattetvā jānāpetumaṃ na sakkoti. Na evamaṃ thero. Thero pana tāni dasa kathāvatthūni viññāpetīti *viññāpako*. Eko viññāpetumaṃ sakkoti, kāraṇamaṃ dassetumaṃ na sakkoti. Thero kāraṇampi sandassetīti *sandassako*. Eko vijjamānaṃ kāraṇamaṃ dasseti, gāhetumaṃ pana na sakkoti. Thero gāhetumpi sakkotīti *samādapako*. Evamaṃ samādapetvā pana tesu kathāvatthūsu ussāhajanavasena bhikkhū samuttejetīti *samuttejako*. Ussāhajāte vaṇṇamaṃ vatvā sampahaṃsetīti *sampahaṃsako*.

Pañcalābhavaṇṇanā

253. *Suladdhalābhāti* aññesampi manussattabhāvaṃ pabbajjādiguṇalābhā nāma honti. Āyasmato pana puṇṇassa suladdhalābhā ete, yassa satthu sammukhā evamaṃ vaṇṇo abbhuggatoti attho. Apica apaṇḍitehi vaṇṇakathanaṃ nāma na tathā lābho, paṇḍitehi vaṇṇakathanaṃ pana lābho. Gihī hi vā vaṇṇakathanaṃ 14 na tathā lābho, gihī hi “vaṇṇamaṃ kathessāmī”ti, “amhākaṃ ayyo saṇho sakhilo

sukhasambhāso, vihāraṃ āgatānaṃ yāgubhattaphāṇitādīhi saṅgahaṃ karotī”ti kathento avaṇṇameva katheti. “Avaṇṇaṃ kathessāmī”ti “ayaṃ thero mandamando viya abalabalo viya bhākuṭīkabhākuṭīko viya natthi iminā saddhiṃ vissāso”ti kathento vaṇṇameva katheti. Sabrahmacārīhipi satthu parammukhā vaṇṇakathanaṃ na tathā lābho, satthu sammukhā pana atilābhoti imampi atthavasanaṃ paṭicca “suladdhalābhā”ti āha. **Anumassa anumassāti** dasa kathāvatthūni anupavisitvā anupavisitvā. **Tañca satthā abbhanumodatīti** tañcassa vaṇṇaṃ evameva appiccho ca so bhikkhu santuṭṭho ca so bhikkhūti anumodati. Iti viññūhi vaṇṇabhāsaṃ eko lābho, sabrahmacārīhi eko, satthu sammukhā eko, anumassa anumassa eko, satthārā abbhanumodanaṃ ekoti ime pañca lābhe sandhāya “suladdhalābhā”ti āha. **Kadācīti** kismiñcīdeva kāle. **Karahacīti** tasseva vevacanaṃ. **Appeva nāma siyā kocīdeva kathāsallāpoti** api nāma koci kathāsamudācāropi bhavēyya. Therena kira āyasmā puṇṇo neva diṭṭhapubbo, nassa dhammakathā sutapubbā. Iti so tassa dassanampi dhammakathampi patthayamāno evamāha.

Cārikādivaṇṇanā

254. Yathābhirantanti yathāajjhāsayamaṃ viharitvā. Buddhānañhi ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ chāyūdakādivipattiṃ vā apphāsukasenaśanaṃ vā, manussānaṃ assaddhādibhāvaṃ vā āgamma anabhirati nāma natthi. Tesamaṃ sampattiyā “idha phāsu viharāmā”ti abhiramitvā ciravihāropi natthi. Yattha pana tathāgate viharante sattā saraṇesu vā patiṭṭhahanti, silāni vā samādiyanti, pabbajanti vā, tato sotāpattimaggādīnaṃ vā pana tesamaṃ upanissayo hoti. Tattha buddhā satte tāsu sampattīsu patiṭṭhāpanaajjhāsayena vasanti; tāsamaṃ abhāve pakkamanti. Tena vuttaṃ – “yathāajjhāsayamaṃ viharitvā”ti. **Cārikaṃ caramānoti** addhānagamaṃ gacchanta. Cārikā ca nāmesā bhagavato duvidhā hoti turitacārikā ca, aturitacārikā ca.

Tattha dūrepi bodhaneyyapuggalam disvā tassa bodhanatthāya sahasā gamanaṃ *turītacārikā* nāma. Sā mahākassapapaccuggamanādīsu daṭṭhabbā. Bhagavā hi mahākassapaṃ paccuggacchanto muhuttēna tigāvutaṃ maggaṃ agamāsi, ālavakassatthāya tiṃsayojanaṃ, tathā aṅgulimālassa. Pukkusātissa pana pañcacattālīsajojanaṃ, mahākappinassa vīsajojanasataṃ, khadiravaniyassatthāya satta yojanasatāni agamāsi; dhammasenāpatino saddhivihārikassa vanavāsītissasāmaṇerassa tigāvutādhikaṃ vīsajojanasataṃ.

Ekadivasaṃ kira thero, “tissasāmaṇerassa santikaṃ, bhante, gacchāmi”ti āha. Bhagavā, “ahampi gamissāmi”ti vatvā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantesi – “ānanda, vīsatisahassānaṃ chaḷabhiññānaṃ ārocehi – ‘bhagavā vanavāsītissasāmaṇerassa santikaṃ gamissati’”ti. Tato dutiyadivase vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto ākāse uppativā vīsajojanasatamatthake tassa gocaragāmadvāre otarivā cīvaram pārupi. Kammantaṃ gacchamānā manussā disvā, “satthā, bho, āgato, mā kammantaṃ agamitthā”ti vatvā āsanāni paññapetvā yāguṃ datvā pānavattaṃ karontā, “kuhiṃ, bhante, bhagavā gacchatī”ti daharabhikkhū pucchiṃsu. Upāsakā, na bhagavā aññattha gacchati, idheva tissasāmaṇerassa dassanatthāya āgatoti. Te “amhākaṃ kira kulūpakattherassa dassanatthāya satthā āgato, no vata no thero oramattako”ti somanassajātā ahesuṃ.

Atha bhagavato bhattakiccapariyosāne sāmaṇero gāmaṃ piṇḍāya caritvā “upāsakā mahā bhikkhusaṅgho”ti pucchi. Athassa te, “satthā, bhante, āgato”ti ārocesuṃ, so bhagavantaṃ upasaṅkamtivā piṇḍapātena āpucchi. Satthā tassa pattaṃ hatthēna gahetvā, “alam, tissa, niṭṭhitaṃ bhattakicca”nti āha. Tato upajjhāyaṃ āpucchitvā attano pattāsane nisīditvā bhattakiccamakāsi. Athassa bhattakiccapariyosāne satthā maṅgalaṃ vatvā nikkhamitvā gāmadvāre ṭhatvā, “kataro te, tissa, vasanaṭṭhānaṃ gamanamaggo”ti āha. “Ayaṃ bhagavā”ti. Maggaṃ desayamāno purato yāhi tissāti. Bhagavā kira sadevakassa lokassa maggadesako

samānopi “sakalatigāvute magge sāmaṇeraṃ datṭhuṃ lacchāmī”ti taṃ maggadesakamakāsi.

So attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā bhagavato vattamakāsi. Atha naṃ bhagavā, “kataro te, tissa, caṅkamo”ti pucchitvā tattha gantvā sāmaṇerassa nisīdanapāsāṇe nisīditvā, “tissa, imasmiṃ ṭhāne sukhaṃ vasasī”ti pucchi. So āha – “āma, bhante, imasmiṃ me ṭhāne vasantassa sīhabyagghahatthimigamorādīnaṃ saddaṃ suṇato araṅṅasaṅṅā uppajjati, tāya sukhaṃ vasāmī”ti. Atha naṃ bhagavā, “tissa, bhikkhusaṅghaṃ sannipātehi, buddhadāyajjaṃ te dassāmī”ti vatvā sannipatite bhikkhusaṅghe upasampādetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsīti. Ayaṃ **turītacārikā** nāma.

Yaṃ pana gāmanigamaṭṭipāṭiyā devasikaṃ yojanaḍḍhayaṃjanavasena piṇḍapātacariyādīhi lokaṃ anuggaṇhantassa gamaṇaṃ, ayaṃ **atūritacārikā** nāma. Imaṃ pana cārikaṃ caranto bhagavā mahāmaṇḍalaṃ majjhimamaṇḍalaṃ antimamaṇḍalanti imesaṃ tiṇṇaṃ maṇḍalānaṃ aṅṅatarasmiṃ carati. Tattha mahāmaṇḍalaṃ navayojanasatikaṃ, majjhimamaṇḍalaṃ chayojanasatikaṃ, antimamaṇḍalaṃ tiyojanasatikaṃ. Yadā mahāmaṇḍale cārikaṃ caritukāmo hoti, mahāpavāraṇāya pavāretvā pāṭipadaḍḍivase mahābhikkhusaṅghaparivāro nikkhamati. Samantā yojanasataṃ ekakolāhalaṃ ahoṣi, purimaṃ purimaṃ āgatā nimantetuṃ labhanti; itaresu dvīsu maṇḍalesu sakkāro mahāmaṇḍale osarati. Tatra bhagavā tesu tesu gāmanigamesu ekāhaṃ dvīhaṃ vasanto mahājanaṃ āmisapaṭiggahena anuggaṇhanto dhammadānena cassa vivaṭṭūpanissitaṃ kusalaṃ vaḍḍhento navahi māsehi cārikaṃ pariyosāpeti.

Sace pana antovasse bhikkhūnaṃ samathavipassanā taruṇā hoti, mahāpavāraṇāya apavāretvā pavāraṇāsaṅghaṃ datvā kattikapuṇṇamāya pavāretvā migasirassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṅghaparivāro nikkhamitvā majjhimamaṇḍalaṃ osarati. Aṅṅenapi kāraṇena majjhimamaṇḍale cārikaṃ caritukāmo catumāsaṃ vasitvāva nikkhamati. Vuttanayeneva itaresu dvīsu

maṇḍalesu sakkāro majjhimamaṇḍale osarati. Bhagavā purimanayeneva lokam anuggaṇhanto aṭṭhahi māsehi cārikaṃ pariyosāpeti.

Sace pana catumāsaṃ vuṭṭhavassassāpi bhagavato veneyyasattā aparipakkindriyā honti, tesam indriyaparipākaṃ āgamayamāno aparampi ekaṃ māsaṃ vā dviticutumāsaṃ vā tattheva vasitvā mahābhikkhusaṅghaparivāro nikkhamati. Vuttanayeneva itaresu dvīsu maṇḍalesu sakkāro antomaṇḍale osarati. Bhagavā purimanayeneva lokam anuggaṇhanto sattahi vā chahi vā pañcahi vā catūhi vā māsehi cārikaṃ pariyosāpeti. Iti imesu tīsu maṇḍalesu yattha katthaci cārikaṃ caranto na cīvarādihetu carati. Atha kho ye duggatā bālā jinṇā byādhitā, te kadā tathāgataṃ āgantvā passissanti? Mayi pana cārikaṃ carante mahājano tathāgatadassanaṃ labhissati, tattha keci cittāni pasādessanti, keci mālādīhi pūjessanti, keci kaṭacchubhikkhamṃ dassanti, keci micchādassanaṃ pahāya sammādiṭṭhikā bhavissanti, taṃ tesam bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyāti evaṃ lokānukampāya cārikaṃ carati.

Apica catūhi kāraṇehi buddhā bhagavanto cārikaṃ caranti – jaṅghāvihārasena sarīraphāsukatthāya, atthuppattikālam abhikaṅkhanatthāya, bhikhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññāpanatthāya, tattha tattha paripākagatindriye bodhaneyyasatte bodhanatthāyāti. Aparehipi catūhi kāraṇehi buddhā bhagavanto cārikaṃ caranti – buddham saraṇam gacchissantīti vā, dhammam saraṇam gacchissantīti vā, saṅgham saraṇam gacchissantīti vā, mahatā dhammavassena catasso parisā santappessāmīti vāti . Aparehi pañcahi kāraṇehi buddhā bhagavanto cārikaṃ caranti – pāṇātipātā viramissantīti vā, adinnādānā... kāmesumicchācārā... musāvādā... surāmerayamajjapamādaṭṭhānā viramissantīti vāti. Aparehi aṭṭhahi kāraṇehi buddhā bhagavanto cārikaṃ caranti – paṭhamajjhānaṃ paṭilabhissantīti vā, dutiyaṃ...pe... nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpattim paṭilabhissantīti vāti. Aparehi aṭṭhahi kāraṇehi buddhā bhagavanto cārikaṃ caranti – sotāpattimaggaṃ

adhigamissantīti vā, sotāpattiphalaṃ...pe... arahattaphalaṃ sacchikarissantīti vāti. Ayaṃ aturita-cārikā, sā idha adhippetā. Sā panesā duvidhā hoti nibaddhacārikā, anibaddhacārikā ca. Tattha yaṃ ekasseva bodhaneyyasattassa atthāya gacchati, ayaṃ nibaddhacārikā nāma. Yaṃ pana gāmanigamanagarapaṭipāṭivasena carati, ayaṃ anibaddhacārikā nāma. Esā idha adhippetā.

Senāsanam saṃsāmetvāti senāsanam paṭisāmetvā. Taṃ pana paṭisāmento thero na cūḷapattamahāpatta-cūḷathālakamahāthālaka-paṭṭuṇṇacīvaradukūlacīvarādīnaṃ bhaṇḍikaṃ katvā sappitelādīnaṃ vā pana ghaṭe pūrāpetvā gabbhe nidahitvā dvāraṃ pidhāya kuṅcikaṃuddikādīni yojāpesi. “Sace na hoti bhikkhu vā sāmaṇero vā ārāmiko vā upāsako vā, catūsu pāsāṇesu mañce mañcaṃ āropetvā pīthe pīthaṃ āropetvā cīvaravaṃse vā cīvararajjuyā vā upari puñjaṃ katvā dvāravātapānaṃ thaketvā pakkamitabba”nti (cūḷava. 361) vacanato pana nevāsikaṃ bhikkhuṃ āpucchanaṃmattakeneva paṭisāmesi.

Yena sāvatti tena cārikaṃ pakkāmiti satthu dassanakāmo hutvā yena disābhāgena sāvatti tena pakkāmi. Pakkamanto ca na suddhodanamahārājassa ārocāpetvā sappitelamadhuphāṇitādīni gāhāpetvā pakkanto. Yūthaṃ pahāya nikkhanto pana mattahatthī viya, asahāyakicco sīho viya, pattacīvaramattaṃ ādāya ekakova pakkāmi. Kasmā panesa pañcasatehi attano antevāsikehi saddhiṃ rājagahaṃ agantvā idāni nikkhantoti? Rājagahaṃ kapilavatthuto dūraṃ saṭṭhiyojanāni, sāvatti pana pañcadasa. Satthā rājagahato pañcacattālīsayojanaṃ āgantvā sāvattiyaṃ viharati, idāni āsanno jātoti sutvā nikkhamīti akāraṇametaṃ. Buddhānaṃ santikaṃ gacchanto hi esa yojanasahassampi gaccheyya, tadā pana kāyaviveko na sakkā laddhanti. Bahūhi saddhiṃ gamanakāle hi ekasmiṃ gacchāmāti vadante eko idheva vasāmāti vadati. Ekasmiṃ vasāmāti vadante eko gacchāmāti vadati. Tasmā icchiticchitakkhaṇe samāpattiṃ appetvā nisīdituṃ vā phāsukasenaṃsane kāyavivekaṃ laddhuṃ vā na

sakkā hoti, ekakassa pana taṃ sabbaṃ sulabhaṃ hotīti tadā agantvā idāni pakkāmi.

Cārikaṃcaramānoti ettha kiñcāpi ayaṃ cārikā nāma mahājanasaṅgahatthaṃ buddhānaṃyeva labbhati, buddhe upādāya pana ruḥhīsaddena sāvakanampi vuccati kilañjādīhi kataṃ bījanampi tālavaṇṭaṃ viya. *Yena bhagavāti* sāvattiyā avidūre ekasmiṃ gāmake piṇḍāya caritvā katabhattakicco jetavanaṃ pavisitvā sāriputtattherassa vā mahāmoggallānattherassa vā vasanaṭṭhānaṃ gantvā pāde dhovitvā makkhetvā pānīyaṃ vā pānakaṃ vā pivitvā thokaṃ vissamitvā satthāraṃ passissāmīti cittampi anuppādetvā ujukaṃ gandhakuṭipariveṇameva agamāsi. Therassa hi satthāraṃ datṭhukāmassa aññena bhikkhunā kiccaṃ natthi. Tasmā rāhulaṃ vā ānandaṃ vā gahetvā okāsaṃ kāretvā satthāraṃ passissāmīti evampi cittaṃ na uppādesi.

Thero hi sayameva buddhasāsane vallabho rañño saṅgāmajayamahāyodho viya. Yathā hi tādisassa yodhassa rājānaṃ datṭhukāmassa aññaṃ sevitvā dassanakammaṃ nāma natthi; vallabhatāya sayameva passati. Evaṃ theropi buddhasāsane vallabho, tassa aññaṃ sevitvā satthudassanakiccaṃ natthīti pāde dhovitvā pādapuñchanamhi puñchitvā yena bhagavā tenupasaṅkami. Bhagavāpi “paccūsakāleyeva mantāṇiputto āgamissatī”ti addasa. Tasmā gandhakuṭiṃ pavisitvā sūcighaṭikaṃ adatvāva darathaṃ paṭippassambhetvā utṭhāya nisīdi. Thero kavāṭaṃ paṇāmetvā gandhakuṭiṃ pavisitvā bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. *Dhammiyā kathāyāti* bhagavā dhammiṃ kathaṃ kathento cūlagosiṅgasutte (ma. ni. 1.325 ādayo) tiṇṇaṃ kulaputtānaṃ sāmaggirasānisamsaṃ kathesi; sekkhasutte (ma. ni. 2.22 ādayo) āvasathānisamsaṃ, ghaṭikārasutte (ma. ni. 2.282 ādayo) satipaṭilābhikaṃ pubbenivāsappaṭisaṃyuttakathaṃ; raṭṭhapālasutte (ma. ni. 2.304) cattāro dhammuddese, selasutte (ma. ni. 2.396 ādayo) pānakānisamsakathaṃ,

upakkilesasutte (ma. ni. 3.236 ādayo) bhaguttherassa dhammakathaṃ kathento ekībhāve ānisaṃsaṃ kathesi. Imasmiṃ pana rathavinīte āyasmato puṇṇassa kathento dasakathāvatthunissayaṃ anantanayaṃ nāma dassesi puṇṇa, ayampi appicchakathāyeva santosakathāyevāti. Paṭisambhidāpattassa sāvakassa velante ṭhatvā mahāsamudde hatthappasāraṇaṃ viya ahosi.

Yena andhavananti tadā kira pacchābhatte jetavanaṃ ākiṇṇaṃ hoti, bahū khattiyabrāhmaṇādayo jetavanaṃ osaranti; rañño cakkavattissa khandhāvāraṭṭhānaṃ viya hoti, na sakkā pavivekaṃ labhituṃ. Andhavanaṃ pana padhānagharasadiṣaṃ pavivittaṃ, tasmā yenandhavanaṃ tenupasaṅkami. Kasmā pana mahāthere na addasa? Evaṃ kirassa ahosi – “sāyanhasamaye āgantvā mahāthere disvā puna dasabalaṃ passissāmi, evaṃ mahātherānaṃ ekaṃ upaṭṭhānaṃ bhavissati, satthu dve bhavissanti, tato satthāraṃ vanditvā mama vasanaṭṭhānameva gamissāmī”ti.

Sattavisuddhipañhavaṇṇanā

256. Abhiṇhaṃ kittayamāno ahosīti punappunaṃ vaṇṇaṃ kittayamāno vihāsi. Thero kira tato paṭṭhāya divase divase saṅghamajjhe “puṇṇo kira nāma mantāṇiputto catūhi parisāhi saddhiṃ asaṃsaṭṭho, so dasabalassa dassanatthāya āgamissati; kacci nu kho maṃ adisvāva gamissatī”ti theranavamajjhimaṃ satikaraṇatthaṃ āyasmato puṇṇassa guṇaṃ bhāsati. Evaṃ kirassa ahosi – “mahallakabhikkhū nāma na sabbakālaṃ antovihāre honti; guṇakathāya panassa kathitāya yo ca naṃ bhikkhuṃ passissati; so āgantvā ārocessatī”ti. Athāyaṃ therasseva saddhivihāriko taṃ āyasmantaṃ mantāṇiputtaṃ pattacīvaramādāya gandhakuṭiṃ pavisantaṃ addasa. Kathaṃ pana naṃ esa aññāsīti? Puṇṇa, puṇṇāti vatvā kathentassa bhagavato dhammakathāya aññāsi – “ayaṃ so thero, yassa me upajjhāyo abhiṇhaṃ kittayamāno hoti”ti. Iti so āgantvā therassa ārocesi. ***Nisīdanaṃ ādāyāti nisīdanaṃ*** nāma sadasaṃ vuccati avāyimaṃ. Thero pana cammakhaṇḍaṃ gahetvā agamāsi. ***Piṭṭhito piṭṭhitoti*** pacchato pacchato.

Sīsānulokīti yo unnataṭṭhāne piṭṭhiṃ passanto ninnaṭṭhāne sīsam passanto gacchati, ayampi sīsānulokīti vuccati. Tādiso hutvā anubandhi. Thero hi kiñcāpi saṃyatapadasaddatāya accāsanno hutvā gacchantopi padasaddena na bādhati, “nāyaṃ sammodanakālo”ti ñatvā pana na accāsanno, andhavanaṃ nāma mahantaṃ, ekasmiṃ ṭhāne nilīnaṃ apassantena, āvuso puṇṇa, puṇṇāti aphāsukasaddo kātabbo hotīti nisinnaṭṭhānajanatthaṃ nātidūre hutvā sīsānulokī agamāsi. **Divāvihāraṃ nisīdīti** divāvihāratthāya nisīdi.

Tattha āyasmāpi puṇṇo udiccabrāhmaṇajacco, sāriputtattheropi. Puṇṇattheropi suvaṇṇavaṇṇo, sāriputtattheropi. Puṇṇattheropi arahattaphalasaṃpattisaṃpanno, sāriputtattheropi. Puṇṇattheropi kappasatasahassaṃ abhinīhārasaṃpanno, sāriputtattheropi kappasatasahassādhikaṃ ekamaśāṅkhyeyaṃ. Puṇṇattheropi paṭisambhidāpatto mahākhiṇāsavo, sāriputtattheropi. Iti ekaṃ kanakaguhaṃ pavitṭhā dve sīhā viya, ekaṃ vijambhanabhūmiṃ otiṇṇā dve byagghā viya, ekaṃ supupphitasālavanaṃ pavitṭhā dve chaddantaṇārājāno viya, ekaṃ simbalivanaṃ pavitṭhā dve supaṇṇarājāno viya, ekaṃ naravāhanayānaṃ abhiruḷhā dve vessavaṇā viya, ekaṃ paṇḍukambalasilaṃ abhinisinnā dve sakkā viya, ekavimānabbhantaragatā dve hāritamahābrahmāno viya ca te dvepi brāhmaṇajaccā dvepi suvaṇṇavaṇṇā dvepi saṃpattilābhino dvepi abhinīhārasaṃpannā dvepi paṭisambhidāpattā mahākhiṇāsavā ekaṃ vanasaṇḍaṃ anupavitṭhā taṃ vanaṭṭhānaṃ sobhayiṃsu.

Bhagavati no, āvuso, brahmacariyaṃ vussatīti, āvuso, kiṃ amhākaṃ bhagavato santike āyasmatā brahmacariyaṃ vussatīti? Idaṃ āyasmā sāriputto tassa bhagavati brahmacariyavāsaṃ jānantopi kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ pucchi. Purimakathāya hi appatiṭṭhitāya pacchimakathā na jāyati, tasmā evaṃ pucchi. Thero anujānanto “evamāvuso”ti āha. Athassa pañhavissajjanaṃ sotukāmo āyasmā sāriputto “kiṃ nu kho āvuso sīlavisuddhatthaṃ bhagavati brahmacariyaṃ vussatī”ti paṭipāṭiyā satta visuddhiyo pucchi. Tāsaṃ

vitthāarakathā **visuddhimagge** vuttā. Āyasmā pana puṇṇo yasmā catupārisuddhisīlādīsu t̥hitassāpi brahmacariyavāso matthakaṃ na pāpuṇāti, tasmā, “no hidaṃ, āvuso”ti sabbaṃ paṭikkhipi.

Kimatthaṃcarahāvusoti yadi sīlavisuddhiādīnaṃ atthāya brahmacariyaṃ na vussati, atha kimatthaṃ vussatīti pucchi. **Anupādāparinibbānatthaṃ kho, āvusoti** ettha **anupādāparinibbānaṃ** nāma appaccayaparinibbānaṃ. Dvedhā upādānāni gahaṇūpādānañca paccayūpādānañca. **Gahaṇūpādānaṃ** nāma kāmupādānādikaṃ catubbidhaṃ, **paccayūpādānaṃ** nāma avijjāpaccayā saṅkhārāti evaṃ vuttapaccayā. Tattha gahaṇūpādānavādino ācariyā anupādāparinibbānanti catūsu upādānesu aññatarenāpi kañci dhammaṃ aggahetvā pavattaṃ arahattaphalaṃ anupādāparinibbānanti kathenti. Tañhi na ca upādānasampayuttaṃ hutvā kañci dhammaṃ upādiyati, kilesānañca parinibbutante jātattā parinibbānanti vuccati. Paccayūpādānavādino pana anupādāparinibbānanti appaccayaparinibbānaṃ. Paccayavasena anuppannaṃ asaṅkhataṃ amatadhātumeva anupādāparinibbānanti kathenti. Ayaṃ anto, ayaṃ koṭi, ayaṃ niṭṭhā. Appaccayaparinibbānaṃ pattassa hi brahmacariyavāso matthakaṃ patto nāma hoti, tasmā thero “anupādāparinibbānattha”nti āha. Atha naṃ anuyuñjanto āyasmā sārīputto “kiṃ nu kho, āvuso, sīlavisuddhi anupādāparinibbāna”nti puna pucchaṃ ārabhi.

258. Theropi sabbaparivattesu tatheva paṭikkhipitvā pariyosāne dosaṃ dassento **sīlavisuddhiṃ** ce, **āvusoti**ādīmāha. Tattha **paññapeyyāti** yadi paññapeyya. **Saupādānaṃyeva samānaṃ anupādāparinibbānaṃ paññapeyyāti** saṅgahaṇadhammameva niggahaṇadhammaṃ sappaccayadhammameva appaccayadhammaṃ saṅkhatadhammameva asaṅkhatadhammanti paññapeyyāti attho. Ñāṇadassanavisuddhiyaṃ pana sappaccayadhammameva appaccayadhammaṃ saṅkhatadhammameva asaṅkhatadhammanti paññapeyyāti ayameva attho gahetabbo. **Puthujjano hi,**

āvusoti ettha vaṭṭānugato lokiyabālaputhujjano daṭṭhabbo. So hi catupārisuddhisīlamattassāpi abhāvato sabbaso aññatra imehi dhammehi. **Tena hīti** yena kāraṇena ekacce paṇḍitā upamāya atthaṃ jānanti, tena kāraṇena upamaṃ te karissāmīti attho.

Sattarathavinītavapaṇṇanā

259. Sattarathavinītanīti vinītaassājāniyayutte satta rathe. **Yāvadeva, cittavisuddhatthāti**, āvuso, ayaṃ sīlavisuddhi nāma, yāvadeva, cittavisuddhatthā. **Cittavisuddhatthāti** nissakkavacanametam. Ayaṃ panettha attho, yāvadeva, cittavisuddhisāṅkhātā atthā, tāva ayaṃ sīlavisuddhi nāma icchitabbā. Yā pana ayaṃ cittavisuddhi, esā sīlavisuddhiyā attho, ayaṃ koṭi, idaṃ pariyosānaṃ, cittavisuddhiyaṃ ṭhitassa hi sīlavisuddhikiccaṃ kataṃ nāma hotīti. Esa nayo sabbapadesu. Idaṃ panettha opammasaṃsandanaṃ – rājā pasenadi kosalo viya hi jarāmaraṇabhīruko yogāvacarō daṭṭhabbo. Sāvattinagaraṃ viya sakkāyanagaraṃ, sāketaagaraṃ viya nibbānagaraṃ, rañño sākete vaḍḍhiāvahassa sīghaṃ gantvā pāpuṇitabbassa accāyikassa kiccassa uppādakālo viya yogino anabhisametānaṃ catunnaṃ ariyasaccānaṃ abhisamayakiccassa uppādakālo. Satta rathavinītanī viya satta visuddhiyo, paṭhamaṃ rathavinītaṃ āruḥhakālo viya sīlavisuddhiyaṃ ṭhitakālo, paṭhamarathavinītādīhi dutiyādīni āruḥhakālo viya sīlavisuddhiādīhi cittavisuddhiādīsu ṭhitakālo. Sattamena rathavinītena sākete antepuradvāre oruyha uparipāsāde ñātimittagaṇaparivutassa surasabhojanaparibhogakālo viya yogino ñāṇadassanavisuddhiyā sabbakilese khepetvā dhammavarapāsādaṃ āruyha paropaṇṇāsakusaladhammaparivārassa nibbānārammaṇaṃ phalasaṃpattim appetvā nirodhasayane nisinnassa lokuttarasukhānubhavanakālo daṭṭhabbo.

Iti āyasmantaṃ puṇṇaṃ dasakathāvatthulābhiṃ dhammasenāpatisāriputtatthero satta visuddhiyo pucchi. Āyasmā puṇṇo dasa kathāvatthūni vissajjesi. Evaṃ pucchanto pana dhammasenāpati kiṃ jānitvā

pucchi, udāhu ajānitvā? Titthakusalo vā pana hutvā visayasmim̐ pucchi, udāhu atitthakusalo hutvā avisayasmim̐? Puṇṇattheropi ca kiṃ jānitvā vissajjesi, udāhu ajānitvā? Titthakusalo vā pana hutvā visayasmim̐ vissajjesi, udāhu atitthakusalo hutvā avisayeti? Jānitvā titthakusalo hutvā visaye pucchīti hi vadamāno dhammasenāpatim̐yeva vadeyya. Jānitvā titthakusalo hutvā visaye vissajjesīti vadamāno puṇṇattheram̐yeva vadeyya. Yañhi visuddhīsu saṃkhittam̐, taṃ kathāvatthūsu vitthiṇṇam̐. Yaṃ kathāvatthūsu saṃkhittam̐, taṃ visuddhīsu vitthiṇṇam̐. Tadaminā nayena veditabbam̐. Visuddhīsu hi ekā sīlavisuddhi cattāri kathāvatthūni hutvā āgatā appicchakathā santuṭṭhikathā asaṃsaggakathā, sīlakathāti. Ekā cittavisuddhi tīṇi kathāvatthūni hutvā āgatā – pavivekakathā, vīriyārambhakathā, samādhikathāti, evaṃ tāva yaṃ visuddhīsu saṃkhittam̐, taṃ kathāvatthūsu vitthiṇṇam̐. Kathāvatthūsu pana ekā paññākathā pañca visuddhiyo hutvā āgatā – diṭṭhivisuddhi, kaṅkhāvitaraṇavisuddhi, maggāmaggañāṇadassanavisuddhi, paṭipadāñāṇadassanavisuddhi, ñāṇadassanavisuddhīti, evaṃ yaṃ kathāvatthūsu saṃkhittam̐, taṃ visuddhīsu vitthiṇṇam̐. Tasmā sārīputtatthero satta visuddhiyo pucchanto na aññaṃ pucchi, dasa kathāvatthūniyeva pucchi. Puṇṇattheropi satta visuddhiyo vissajjento na aññaṃ vissajjesi, dasa kathāvatthūniyeva vissajjesīti. Iti ubhopete jānitvā titthakusalā hutvā visayeva pañham̐ pucchiṃsu ceva vissajjesuṃ cāti veditabbo.

260. Ko nāmo āyasmāti na thero tassa nāmaṃ na jānāti. Jānantoyeva pana sammodituṃ labhissāmīti pucchi. **Kathañca panāyasmantanti** idaṃ pana thero sammodamāno āha. **Mantāṇiputtoti** mantāṇiyā brāhmaṇiyā putto. **Yathā tanti** ettha tanti nipātamattaṃ, yathā sutavatā sāvakena byākātabbā, evameva byākatāti ayamettha saṅkhepattho. **Anumassa anumassāti** dasa kathāvatthūni ogāhetvā anupavisitvā. **Celaṇḍupakenāti** ettha **celaṃ** vuccati vattham̐, **aṇḍupakaṃ** cumbaṭakaṃ. Vatthacumbaṭakaṃ sīse katvā āyasmantaṃ tattha nisīdāpetvā pariharantāpi sabrahmacārī dassanāya labheyyuṃ, evaṃ

laddhadassanampi tesam lābhāyevāti atthānaparikappena abhiñhadassanassa upāyaṃ dassesi. Evaṃ apariharantena hi pañhaṃ vā pucchitukāmena dhammaṃ vā sotukāmena “thero kattha ṭhito kattha nisinno”ti pariyesantena caritabbaṃ hoti. Evaṃ pariharantā pana icchiticchitakkhaṇeyeva sīsato oropetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā sakkā honti pañhaṃ vā pucchituṃ dhammaṃ vā sotuṃ. Iti atthānaparikappena abhiñhadassanassa upāyaṃ dassesi.

Sāriputtoti ca pana manti sāriyā brāhmaṇiyā puttoti ca pana evaṃ maṃ sabrahmacārī jānanti. **Satthukappenāti** satthusadisena. Iti ekapadeneva āyasmā puṇṇo sāriputtattheraṃ candamaṇḍalaṃ āhacca ṭhapento viya ukkhipi. Therassa hi imasmiṃ ṭhāne ekantadhammakathikabhāvo pākaṭo ahosi. Amaccañhi purohitaṃ mahantoti vadamāno rājasadisoti vadeyya, goṇaṃ hatthippamāṇoti, vāpiṃ samuddappamāṇoti, ālokaṃ candimasūriyālokappamāṇoti, ito paraṃ etesaṃ mahantabhāvakathā nāma natthi. Sāvakampi mahāti vadanto satthupaṭibhāgoti vadeyya, ito paraṃ tassa mahantabhāvakathā nāma natthi. Iccāyasmā puṇṇo ekapadeneva therāṃ candamaṇḍalaṃ āhacca ṭhapento viya ukkhipi.

Ettakampi no nappaṭibhāseyyāti paṭisambhidāpattassa appaṭibhānaṃ nāma natthi. Yā panāyaṃ upamā āhaṭā, taṃ na āhareyyāma, atthameva katheyyāma. Upamā hi ajānantānaṃ āharīyatīti ayamettha adhippāyo. Atthakathāyaṃ pana idampi paṭikkhipitvā upamā nāma buddhānampi santike āharīyati, therāṃ panesa apacāyamāno evamāhāti.

Anumassa anumassa pucchitāti dasa kathāvattthūni ogāhetvā ogāhetvā pucchitā. Kiṃ pana pañhassa pucchanaṃ bhāriyaṃ, udāhu vissajjananti? Uggāhetvā pucchanaṃ no bhāriyaṃ, vissajjanaṃ pana bhāriyaṃ. Sahetukaṃ vā sakāraṇaṃ katvā pucchanaṃpi vissajjanaṃpi bhāriyameva. **Samanumodiṃsūti** samacittā hutvā anumodiṃsu. Iti yathānusandhināva desanā niṭṭhitāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Rathavinītasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.